

middel van de descriptieve methode tot een betere, en vooral ook directere beeldvorming ten aanzien van het kunstproces te komen. De gedachte hierbij was, dat een rechtstreekse beschrijving van de groepsprocessen die men bij de opbouw van een kunstgebeuren kan waarnemen, een directere aanwezigheid van het kunstleven binnen de sector van de beeldvorming zouden veroorzaken, dan het representatieve overleg binnen een advieslichaam. Het beschrijvingsproces dwingt de beschrijver en de beschrevenen in de verschillende stadia van het gebeuren bovendien tot een verscherpte dialoog die naar alle kanten een verhelderende werking kan hebben, vooral als de beschrijver wordt ervaren als een vertegenwoordiger van de beeldvormende instanties. De beeldvorming ten aanzien van de kunstprocessen zou het contact met het kunstleven daarom directer kunnen maken, en zou op den duur bovendien kunnen leiden tot een materiaalverzameling die nuttig is bij het ontwikkelen van de begrippen en de modellen die bij het kunstbeleid van waarde kunnen zijn.

De factor die bij het sanctioneren van de toepassing van deze descriptieve beeldvorming de grootste rol heeft gespeeld, lag waarschijnlijk in het feit dat de descriptieve methode een element van artistieke bezit die de kunstwereld gemakkelijker kon aanspreken dan het kwantitatieve onderzoek, of het hanteren van de macro-modellen. Een descriptieve voorstudie sluit onmiddellijk aan bij de gebeurtenissen in het kunstleven, en introduceert voorlopig geen andere systematiek dan de verschijnselen tonen. Het voorlopige en bijna naïeve karakter van de beschrijvende methode gaf velen de indruk dat deze methodiek minder 'ingrijpend' en destructief was dan men een meer kwantitatieve aanpak van de kunstvragen veelal zou achten.

Gezien de huidige stand van de culturologie, kon ik er persoonlijk vrede mee hebben dat de wetenschappelijke inbreng ten aanzien van het cultuurbeleid nog niet verder kwam dan deze hantering van de descriptieve methode. Dit ondanks het feit dat deze methodiek pas in een véél later stadium tot werkelijke begripsvorming zou kunnen voeren.

Ter vermijding van het misverstand dat mijn oordeel over de situatie waarin de Raad voor de Kunst zijn werk doet, bij uitstek negatief zou zijn, wil ik tenslotte nog zeggen, dat ik niet geloof dat de kortsluiting tussen het wetenschappelijk denken en de

praktijk van de beeldvorming binnen de culturele sector zoveel groter, en zoveel anders zou zijn dan in de andere sectoren. Natuurlijk kan ik alleen maar spreken over het kleine beleidsgebied waarbinnen ik mijn ervaringen opdeed, maar toch zou ik willen sluiten met de veronderstelling dat de botsing tussen het wetenschappelijke denken, en het politieke proces van het beslissen, over de hele breedte van het beleid van min of meer vergelijkbare aard en omvang is.

W. Albada:

Onze veranderde arbeidsverhoudingen

Zouden er andere velden van onderzoek zijn, waar zoveel beschouwingen worden gewijd aan 'recente veranderingen', nieuwe ontwikkelingen, verwachte ontwikkelingen, als het veld der arbeidsverhoudingen? In ieder geval kan men vaststellen, dat het opvalt hoeveel mensen bezig zijn vingers aan de betrokken polsen te houden. Dit is gemakkelijk te verklaren uit de omstandigheid, dat wij hier te maken hebben met een veld waarop de beeldvorming door een aantal van elkaar onafhankelijke, maar met elkaar in continue interactie staande partijen plaats vindt. Een trend in de arbeidsverhoudingen is zodoende de resultante van verschillende beleidswegen, ingeslagen door partijen, die gedeeltelijk op elkaar reageren, gedeeltelijk reageren op impulsen van buiten het systeem.

Om hierin inzicht te krijgen is er behoefte aan tweeërlei studies:

a analyserend beschrijvende historisch opgezette verhandelingen, waarin de nadruk ligt op de uitkomsten van de interactie;

b studies van de ontwikkeling, maar dan belicht vanuit de beeldvorming van elk der betrokken partijen.

Een voorbeeld van de onder *a* genoemde studie is die van H. ter Heide over de Nederlandse loonpolitiek.¹ Voorbeelden van de onder *b* genoemde studies zijn te vinden in de bundel 'Vakbond en Bedrijf'.² Het is zeer instructief de twee studies naast elkaar te lezen. Ter Heide geeft een algemeen overzicht, weliswaar met de focus op de loonpolitiek, maar toch voldoende breed georiënteerd om inzicht

te krijgen in de bredere verbanden. Zijn beschouwing is m.i. evenwichtig. De schrijver heeft zich door een bewonderenswaardige zelfbeheersing weten te bewaren voor de verleiding, de toch niet onbelangrijke eigen rol in dit gebeuren bij de beoordeling der feitelijkheden mee te laten spelen.

Ter Heide beweegt zich met name op het vlak waar hijzelf zijn ervaringen opdeed, het centrale vlak. Het bezwaar van deze (in het kader der loonpolitiek onvermijdelijke) benadering, is dat geabstraheerd wordt van de gebeurtenissen op microniveau, waardoor men bijna de indruk krijgt, dat de onderlinge verhouding tussen de toppen bepalend is voor de ontwikkeling. Bijna, want Ter Heide laat hier en daar zien dat hij die micro/mesorelaties wel ziet. Het boeiende van de bundel 'Vakbond en Bedrijf' is, dat daar de ontwikkelingen en de motieven, die daartoe hebben geleid vanuit het microniveau worden geanalyseerd. Doordat men vogels van meer dan één pluimage aan het woord liet, ontstond een interessant beeld van het gebeuren binnen de onderneming en tussen onderneming en vakvereniging. Natuurlijk kan men aanvoeren, dat de analyse zich beperkt tot een paar ondernemingen, die overall worden bestudeerd (Philips-USFA; Hoogovens, opvattingen in de Industriebonden NKV en NVV). Toch gebeurt dit vanuit een perspectief, dat de bundel tot een m.i. verplicht nummer maakt voor een cursus arbeidsverhoudingen.

Jammer is het, dat men net als zovaak gebeurt, meer aandacht besteedt aan de ontwikkeling binnen de vakverenigingen, en tussen vakvereniging, werknemers en onderneming, dan aan de relaties binnen de werkgeversorganisaties, tussen directie en sociale functionarissen, tussen onderneming en werkgeversorganisaties enz. Zodoende krijgen wij de zoveelste analyse van de mogelijkheden en onmogelijkheden van het vakbondswerk in de bedrijven en nog eens een beschouwing over het keerpunt in de arbeidsverhoudingen, dat ergens in de jaren 60 gepasseerd werd.

Ter Hoeven zegt aan het slot van de bundel 'De ontregeling van het arbeidsbestel staat vast. Veel minder zeker is echter de toekomstige ontwikkeling'. Voor hem is die ontregeling eigenlijk structureel. In zijn beschouwing is immers de economische afhankelijkheid van de werknemers het wezenlijke probleem. Ook wanneer hij nieuwe ontwikkelingen, fusies, meer zakelijk bedrijfsbeeld) gaat het

om de uitwerking ervan op de marktpositie van de werknemer. 'In een ondergeschikte en afhankelijke positie zijn onwrikbare zekerheden volstrekt noodzakelijk. Zelfs de geringste twijfel aan die zekerheden kan als onaanvaardbaar worden ervaren'.

Een goed thema, dat even zo goed aan het begin van de studiedagen had kunnen staan. Maar zouden de inleiders dan niet te veel over de uitgangsstelling zijn gaan discussiëren? Nu is een wat meer verbroken geheel ontstaan, dat misschien juist daardoor zo stimulerend geworden is. Zo aanvaardt Poppe zonder voorbehoud Ter Hoeven's stelling: 'De kern van deze sociale positie, hun duurzame economische afhankelijkheid, veroorzaakt het arbeidersprotest'. Men zou uit die kern natuurlijk andere, meer 'reformistische' conclusies kunnen trekken. Zo geformuleerd leidt die afhankelijkheidsrelatie, die marktpositie bijna onvermijdelijk tot een nogal radicale keuze voor een alternatief, zoals de bijdrage van Laterveer duidelijk laat zien. Maar heeft Haveman niet gelijk, wanneer hij stelt, dat 'niets zo revolutionair is als een consequent doorgevoerd reformisme'? En wanneer hij zich erover verbaast dat 'ondanks onze sociale ervaring de opvatting leeft, dat sociale strijd en niets dan dat, de voorwaarde is voor maatschappelijke vooruitgang, voor humanisering van de arbeid'.

Het zou weleens kunnen zijn, dat de onzekerheid van de arbeidspositie wezenlijk is, niet zozeer voor een economisch stelsel als wel voor de moderne samenleving. De uitdaging waarvoor wij staan is dan niet zozeer het zoeken van vormen van arbeidsverhoudingen waarin de onzekerheid en de afhankelijkheid verdwijnen, als wel het vinden van een maatschappelijke organisatie waarin mensen met die afhankelijkheid en onzekerheid kunnen leven. Dat betekent dat men niet over de arbeidsverhouding kan spreken zonder aandacht te schenken aan de rest van het leven, de groeiende sector van de niet-arbeidssituatie.

Noten

¹ Overleg en strijd, Recente ontwikkelingen in de Nederlandse loonpolitiek, Serie Bedrijfskundige Signalen 1976, 80 pag.

² Referaten gehouden tijdens de Bedrijfssociologische studiedagen 1975, Vakbond en Bedrijf, Nieuwe vormen van interactie en confrontatie onder redactie van G. E. van Vliet, U.P.R. 1976, NIVE publicatie 612, 188 pag.